

Vrijetijdscentrum
De Schelde

Grenzeloos

Erfgoedroute | wandelen in de
voetsporen van de smokkelaars

Praktische informatie

“Grenzeloos” is een wandelroute doorheen Zandvliet en Berendrecht. Ze vertelt de geschiedenis van het smokkelen in de streek en neemt u mee langs de grens met Nederland.

Volg de route aan de hand van de teksten en de kaart achteraan dit boekje.

Het vertrek- en eindpunt van de route is aan sporthal ‘De Polder’ (Zandweg 2, Berendrecht).

De hele route is ongeveer 9 kilometer lang en makkelijk betreedbaar. Sommige delen van het traject kunnen echter wel modderig zijn bij aanhoudend regenweer. Deze stukken zijn echter in afstand beperkt. Stevige stapschoenen zijn aangeraden.

Voor meer informatie over deze erfgoedroute kan u altijd terecht bij vrijetijdscentrum De Schelde
tel. 03 298 27 30
vrijetijdscentrumdeschelde@stad.antwerpen.be
www.vrijetijdscentrumdeschelde.be

In de voetsporen van smokkelaars...

De nabijheid van een grens bepaalt al snel hoe een landschap eruit ziet, maar ze oefent ook een grote invloed uit op de mensen die in de buurt wonen. Het is de plek waar landen samenkomen en de verschillen extra uitgesproken lijken.

Het is eveneens de plek waar je doorheen de geschiedenis vaak wat kon bijverdienen, als je genoeg lef en ondernemingsvermogen bezat. Waar je grenzen vindt, vindt je smokkelaars.

Deze erfgoedroute neemt u mee doorheen de verhalen van smokkelaars en douaniers. Het is een verhaal van wilde achtervolgingen en nachtelijke tochten langs smalle paadjes.

Trek daarom uw stoutste schoenen aan en treedt in de voetsporen van onbevreesde smokkelaars en plichtsbewuste douaniers.

Accijnzen en karrensporen...

Smokkelen ontstaat wanneer de prijs van een product in twee landen zo verschillen van elkaar dat je er flink wat winst op kan maken. Vaak was smokkelen ook een manier om accijnzen en invoerrechten te ontlopen.

Dit was natuurlijk een verlies van inkomsten dat de overheid niet onbeantwoord kon laten en daarom werden er heel wat douane- en hulpposten opgericht in de streek, aan beide zijden van de landsgrens.

Zo had je douaniers in Ossendrecht, Putte, Stabroek, maar ook Berendrecht, Zandvliet en Lillo.

Er ontstond een kat-en-muisspel tussen de smokkelaars en douaniers. Kleinschalige smokkel voor eigen gebruik durfde al wel eens door de vingers gezien te worden, maar heuse smokkelbendes werden nagejaagd en opgespoord.

Als smokkelaar moest je de streek dus goed kennen en wist je langs welke paadjes en karrensporen je ongezien met de buit thuis geraakte. Je trok voorzichtig het bos door, want achter elke boom of struik kon een douanier op de loer liggen!

We volgen de Zandweg rechts tot we aan onze linkerkzijde de Antwerpsebaan treffen, met op de hoek café Molengeest. Hier slaan we links in en gaan we rechtdoor tot aan het tweede kruispunt met de Putsebaan.

Grenzeloos | Erfgoedroute

Grote wegen en kleine paadjes

Via de Putsebaan lopen we de wijk “De Heide” in (in de volksmond en het lokale dialect beter bekend als ‘Dhaai’), waar van oudsher erg veel smokkelaars woonden.

Tijdens de bezetting van de streek in de tweede wereldoorlog, vierde het smokkelen hier hoogtij.

Voedingsmiddelen en dagdagelijkse producten zoals zeep waren immers duur en schaars geworden. De toegekende rantsoenbonnen waren vaak onvoldoende om in de behoeften van een doorsnee gezin te voldoen en heel wat inwoners lieten zich uit noodzaak in met grenssmokkel.

Terwijl de Duitse bezetter zorgde voor nieuwe, moderne betonwegen (de aandachtige wandelaar ontdekt zeker nog de jaarmarkeringen uit 1942 in de Putsebaan), trokken de smokkelaars door de bossen om aardappelen, jenever en sacharine te halen in Nederland.

Een ietwat ondernemend smokkelaar nam ook bezems, houten klompen en linnen mee uit België om in Nederland wat bij te verdienen.

We slaan de Putsebaan rechts in en blijven de straat volgen. We lopen de viaduct van de snelweg onderdoor en blijven steeds rechtdoor lopen tot aan de Scheidreef, de ingang van het bos.

Kantschijters en grenspalen.

Zowel de grote, witte grenspalen als de kleinere, betonnen variant herinneren er ons aan dat we hier met de landsgrens flirten. Een bosrijk grenslandschap was ideaal terrein voor nachtelijke expedities.

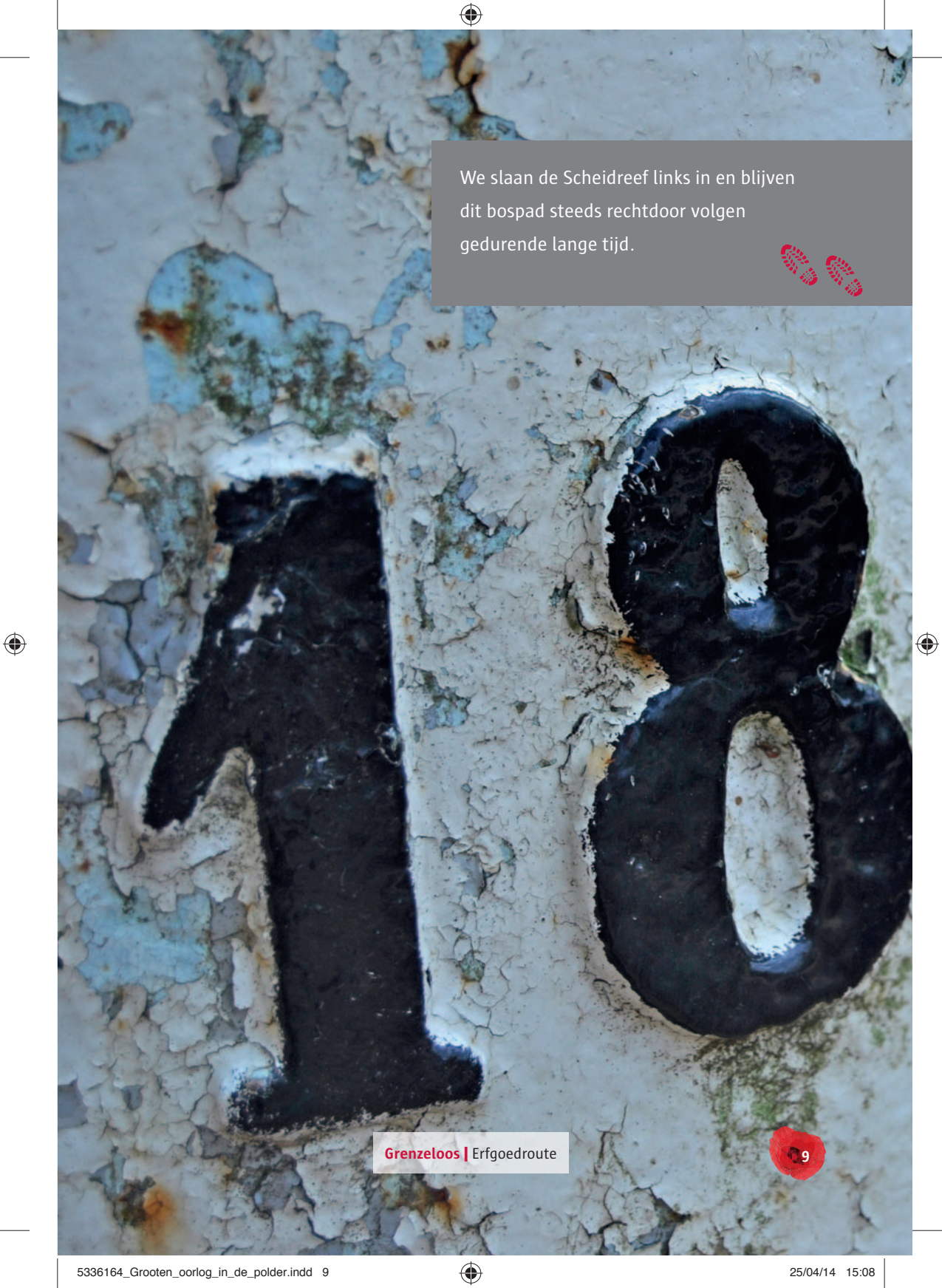
De routes werden zo vaak men kon afgewisseld om de douaniers te slim af te zijn en er werd steeds gezocht naar nieuwe paden en wegen. Maar ook de douaniers waren niet van gisteren: ze stonden vaak op uitkijk en lagen soms urenlang op de loer om een smokkelaar op heterdaad te kunnen betrappen.

Dit leverde hen de smalende bijnaam 'kantschijters' op, omdat ze zich vaak achter struikgewas of zelfs in grachten positioneerden.

Een typische smokkellading te voet kon tot ongeveer dertig kilogram wegen. Dit soort ladingen was meestal voor eigen gebruik en werden enkel met inbeslagname en een boete bestraft.

Bij grotere ladingen, vanaf vijftig kilogram of zelfs veesmokkel, volgde een arrestatie en werd de smokkelaar voor de rechtbank gebracht.

We slaan de Scheidreef links in en blijven dit bospad steeds rechtdoor volgen gedurende lange tijd.

Grenzeloos | Erfgoedroute

9

Vranke vrouwen

Smokkelen was niet enkel weggelegd voor stoere mannen. Integendeel, heel wat vrouwen uit de polder smokkelden met veel plezier mee.

Vrouwen kon je natuurlijk niet zomaar onder hun rokken kijken. Wanneer dan ook vermoed werd dat er smokkelwaar, vaak in de vorm van boter, op het lichaam van de betrapte vrouwen verborgen zat, werden de vrouwen in de zon of naast de warme kachel gezet. Als ze effectief boter verborgen hadden, liep de smokkelwaar gauw letterlijk van de benen.

Toch werden smokkelaars soms ook veel hardhandiger aangepakt. Getuigenissen vertellen hoe grenssoldaten vrouwelijke smokkelaars arresteerden, opsloten, bedreigden en mishandelden.

Eén enkele douanier mocht echter aan den lijve ondervinden dat deze vrouwen voor geen kleintje vervaard waren. Toen hij hen probeerde te onderscheppen, dreigden ze met zijn broek af te trekken. Schijnbaar was dit dreigement al eerder uitgevoerd, want de douanier liet hen wijselijk de tocht verder zetten.

Wanneer we aan onze linkerzijde de splitsing met Kleine Stoppelbergen opmerken, slaan we deze straat in. We volgen tot we opnieuw aan de Antwerpsebaan komen, die we links inslaan.

‘Den Doodendraad’

Tijdens de Eerste Wereldoorlog bleef Nederland neutraal, waardoor er bij de noorderburen geen Duitse bezetting kwam. De grens tussen beide landen werd hermetisch afgesloten door het plaatsen van een draadafspanning die onder stroom werd gezet.

De 2.000 volt moest, samen met gewapende grenswachters en controleposten, niet alleen het smokkelen tegengaan, maar ook voorkomen dat er vluchtelingen of spionagemateriaal het land uit geraakten.

Door deze versperring kwam wijk ‘Den Hoek’ aan de andere zijde van de grens te liggen en werd het afgesneden van de rest van de dorpen.

De versperring maakte heel wat slachtoffers. Elke aanraking was fataal en de grenswachters hadden de toestemming om na één waarschuwing met scherp te schieten. Toch wisten nog tal van vluchtelingen, spionnen en smokkelaars onder, door of over de draad te geraken, vaak geholpen door de bestendige bespiedingsdienst, die alle nuttige informatie aan de Belgische legerleiding doorspeelde.

We blijven de Antwerpsebaan volgen.
Aan de T-splitsing gaan we linksaf, onder
de brug door en rechtdoor op het rond
punt. Aan de rechterzijde kruisen we
Achter 't Hof. Dit paadje slaan we in en
volgen we tot aan de Conterscherp.

Vroeger en nu

De eerste, echte gedocumenteerde moderne smokkelactiviteit in de streek dateert van 1870 en bestond uit het smokkelen van zout van België naar Nederland. Dit lucratieve handeltje ging door tot 1892, wanneer Nederland de accijnzen op zout terugschroefde van 12 naar 3 cent en het niet langer winstgevend was om de trip te maken.

Doorheen de jaren kende de dorpen en voornamelijk Zandvliet heel wat bekende smokkelaars en volksfiguren, zoals Schele Jan, de Kleine Klos en Del van Regina, de krekelaarster.

De poldertrams vormen het ideale transport naar Antwerpen en de omliggende dorpen en vanuit de hele streek onderneemt men al eens een daguitstap naar Berendrecht of Zandvliet om gesmokkelde goederen te kopen.

Het smokkelen blijft doorheen de hele twintigste eeuw bestaan en draait steeds vaker om de grote winst. Zowel smokkelaars als douaniers zetten motorvoertuigen in, wat soms leidt tot lange en wilde achtervolgingen, waarbij de kraaienpoten niet gespaard werden.

Smokkelen was 'big business' geworden en heuse bendes onder leiding van smokkelbazen verdienden grof geld. Douaniers moesten steeds vaker het vuur openen om vrachtwagens tot stilstand te brengen en er vielen zelfs doden.

Het romantische beeld van de smokkelaar die met z'n lading door de velden sloop, was definitief verleden tijd.

We houden rechts de Conterscherp aan. Aan het eerstvolgend kruispunt volgen we links het Noordland tot het tweede kruispunt met De Keyserhoeve. Hier steken we over en lopen De Roet in. We draaien de eerstvolgende straat links, de Walenhoek in. Deze volgen we rechtdoor tot aan het T-kruispunt met de Zuidvest. Deze straat slaan we links in om vervolgens de tweede straat rechts, het Berendrechtsvoetpad in te slaan.

Halt! Niets aan te geven?

Het leven van de douaniers was niet minder spannend dan dat van de smokkelaars. Vaak kwam het tot handgemeen of moesten ze de achtervolging, te voet, met de fiets of later met de auto, inzetten. Smokkelaars probeerden hen soms zelfs van de weg te rijden en soms moesten de douaniers zelfs het vuur openen.

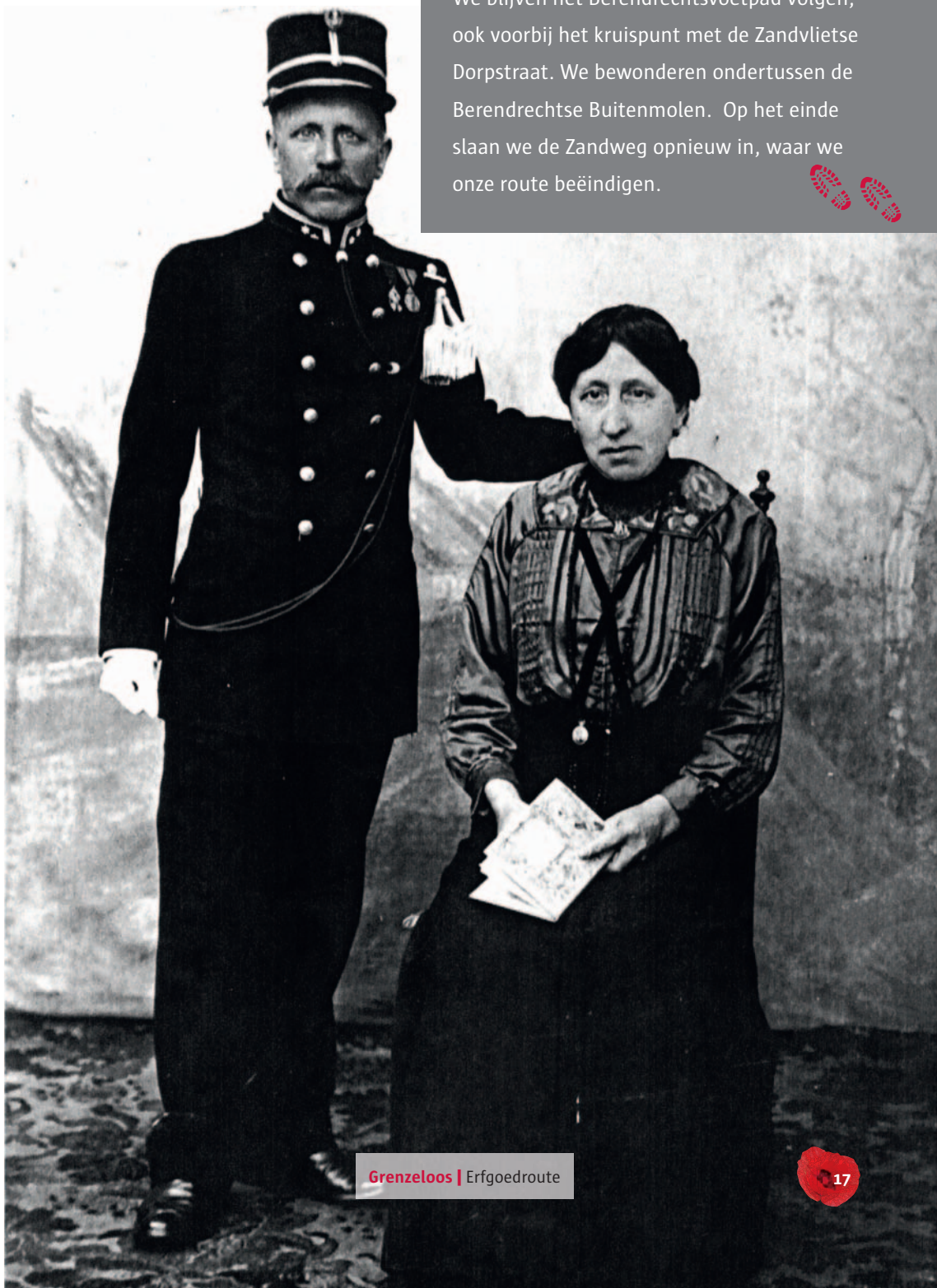
Met behulp van vliegende brigades, tips uit naburige dorpen of van collega's uit Nederland, probeerden ze de smokkelaars te onderscheppen en op heterdaad te betrappen.

Het was zeker geen makkelijke taak, want een smokkelaar die gevat werd, verraadde zelden of nooit zijn kameraden.

Douane- en tolkantoren vond je vooral op belangrijke transitplekken, zoals aan de eindhalte van de stoomtram te Zandvliet, in de Noordlandstraat, wat de verbinding met Antwerpen vormde. De tramlijn zelf is allang verdwenen, maar de verwijzing vind je nog wel terug in de straatnaam 'De Roet'.

We blijven het Berendrechtsvoetpad volgen, ook voorbij het kruispunt met de Zandvlietse Dorpstraat. We bewonderen ondertussen de Berendrechtse Buitenmolen. Op het einde slaan we de Zandweg opnieuw in, waar we onze route beëindigen.

Grenzeloos | Erfgoedroute

17

Dankwoord

Deze wandelroute is een realisatie van vrijetijdscentrum De Schelde en het district Berendrecht-Zandvliet-Lillo.

Wij danken in het bijzonder de Koninklijke Heemkundige Kring van de Antwerpse Polder en het Nationaal Museum van Douane en Accijnzen voor het materiaal.

Wilt u meer weten over het erfgoed en de geschiedenis van de dorpen, kan u altijd terecht bij vrijetijdscentrum De Schelde voor andere thematische erfgoedroutes te voet of met de fiets.

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever: Helga Allaert
Antwerpsebaan 140
2040 Berendrecht

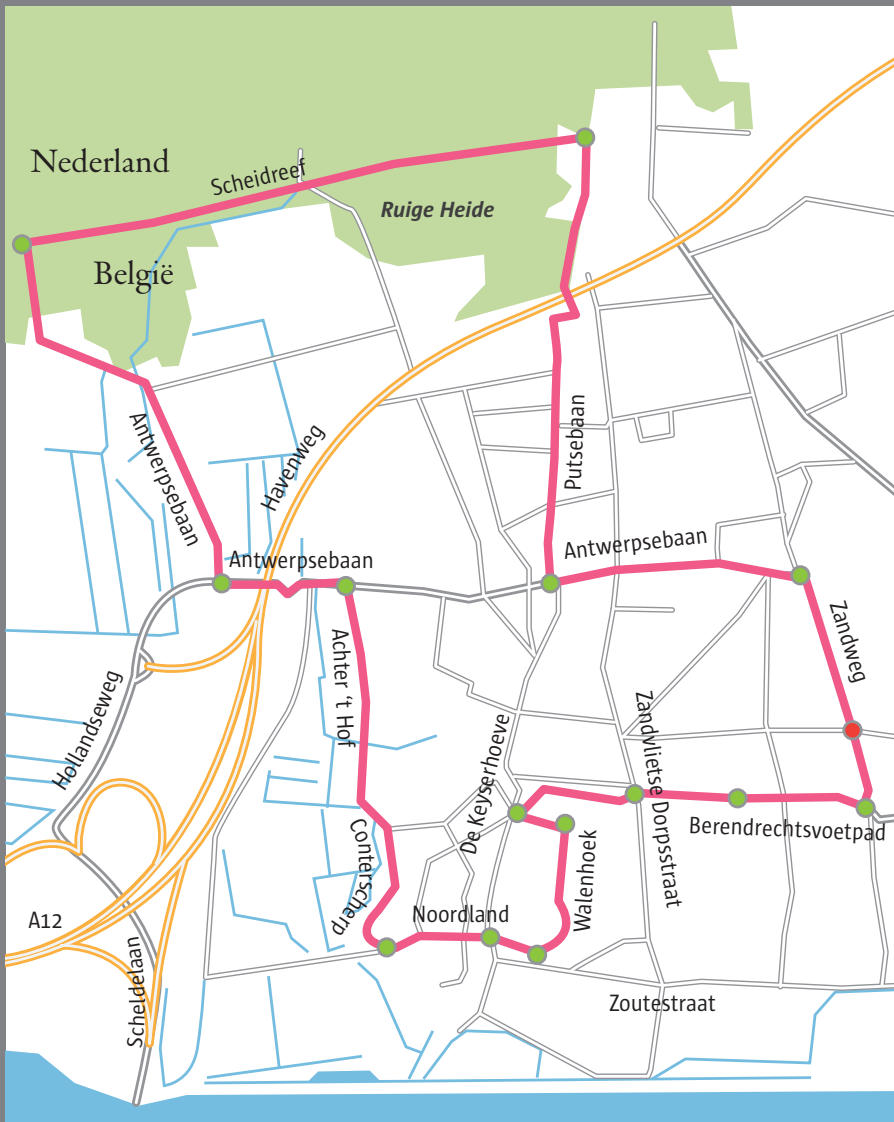
Wettelijk depotnummer: D/2014/0306/98

Teksten: Bart Verdeyen

Fotografie: Bart Verdeyen & archieffotografie
2014 | BZL/OS | 5336164

Grenzeloos | Erfgoedroute

DISTRICT BERENDRECHT - ZANDVLIET - LILLO

www.vrijetijdscentrumdeschelde.be
03 289 28 13